

Η ΙΜΒΡΟΣ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

(α' μέρος)

Ηλίας Ανδρέου – Ιωάννα Ανδρέου

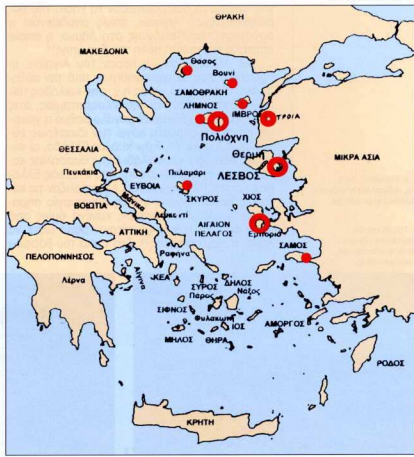
Αρχαιολόγοι

Η πανάρχαια λατρεία των Καβείρων στη Λήμνο, την Ίμβρο και τη Σαμοθράκη, μαζί με το μυθολογικό υπόβαθρο που τη συνοδεύει¹, υποδηλώνει την παλαιότητα σχέσης των τριών ηφαιστειακών νησιών του Θρακικού πελάγους με τη διακίνηση και την επεξεργασία των μετάλλων². Το γεγονός ότι οι Κάβειροι θεωρούνται και προστάτες των ναυτικών δεν είναι καθόλου τυχαίο, δεδομένου ότι η ενασχόληση με τα μέταλλα προϋπέθετε γνώση και άσκηση της ναυσιπλοΐας σε πρώιμες ήδη εποχές, ώστε να είναι δυνατή η προσέγγιση των μακρινών τόπων προέλευσης των σχετικών πρώτων υλών. Οι ανασκαφές στην Πολιόχνη και σε άλλες προϊστορικές θέσεις της Λήμνου αποκάλυψαν το ρόλο που διαδραμάτισε το νησί κατά την πρώιμη εποχή του χαλκού τόσο στην άσκηση και τη διάδοση της μεταλλευτικής τέχνης όσο και στη δημιουργία πρωτοαστικών κέντρων με κορυφαία την Πολιόχνη, πρώτη πόλη της Ευρώπης³. Η «ομηρεία» της Ίμβρου δεν έδωσε την ευκαιρία να πραγματοποιηθούν έρευνες ανάλογης έκτασης, ήταν όμως αρκτική η συστηματική περιήγηση του νησιού κατά τα τελευταία χρόνια να εντοπιστεί ένα πυκνό πλέγμα προϊστορικών οικισμών, οι οποίοι αποδεικνύουν ότι η Ίμβρος διεκδικεί θέση ισάξια με τη Λήμνο στην προϊστορία του Αιγαίου.

1. Χάρτης με τις σημαντικότερες θέσεις του ΒΑ Αιγαίου κατά την πρώτη Χαλκοκρατία.

Η Ίμβρος, τέταρτο σε μέγεθος νησί του βόρειου Αιγαίου με έκταση 230 τετρ. χλμ.⁴, βρίσκεται απέναντι από τη θρακική χερσόνησο και καταλαμβάνει στρατηγική θέση στην περιοχή, επειδή ορίζει τη βόρεια πλευρά της εξόδου των στενών του Ελλησπόντου (εικ. 1). Η γειτονία της με τη Μικρά Ασία, τη Θράκη (εικ. 2), τη Σαμοθράκη και τη Λήμνο, από τις οποίες απέχει σχεδόν σε ίσες αποστάσεις⁵, την καθιστούσε σημαντικό κόμβο της ναυσιπλοΐας στο βόρειο Αιγαίο. Η θέση της ήταν ιδιαίτερα ευνοημένη και ως προς την πορεία των δρομολογίων που υποχρεωτικά ακολουθούσαν οι αρχαίοι ναυτικοί, επειδή η φορά των θαλάσσιων ρευμάτων και των ανέμων που επικρατούν στην περιοχή οδηγούσε στα παράλια του νησιού τόσο τα πλοία που προέρχονταν από τον Ελλησπόντο όσο και εκείνα που ανέπλεαν το Αιγαίο⁶. Η σπουδαιότητα που παρουσίαζε η Ίμβρος κατά την πρώιμη αρχαιότητα για τις μετακινήσεις προκύπτει και από τις αναφορές της στα ομηρικά έπη, όταν περιγράφονται περιπλανήσεις ηρώων και θεών⁷, αναφορές που απηχούν πρακτικές εποχών αρκετά παλαιότερων.

Η αποικιστική κίνηση που σημειώθηκε κατά τον 8ο και 7ο π.Χ. αι. από τη νότια Ελλάδα και τη Μικρά Ασία προς τα παράλια της Θράκης και του Ευξείνου Πόντου, δεν φαίνεται να άγγιξε την Ίμβρο, η οποία εμφανίζεται να συμμετέχει στο ιστορικό γίγνεσθαι του ελλαδικού χώρου από την εποχή που γίνεται αθηναϊκή κληροσύνη, στις αρχές του 5ου π.Χ. αι. Για τη μέχρι τότε κατάσταση υπάρχουν μόνον οι αναφορές στον Όμηρο και η

ρητή μαρτυρία των αρχαίων πηγών, σύμφωνα με την οποία στο νησί κατοικούσε το προελληνικό φύλο των Πελασγών, όπως άλλωστε και στη γειτονική Λήμνο¹⁶. Οι επιφανειακές έρευνες, που πραγματοποιήθηκαν από Ευρωπαίους αρχαιολόγους στην Ίμβρο κατά τα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα για τον εντοπισμό κλασικών κυρίως λειψάνων, οδήγησαν και στην περισυλλογή λίθινων εργαλείων νεολιθικής εποχής¹⁷, ενώ το 1990 εντοπίστηκαν οι πρώτες προϊστορικές θέσεις καθώς και ένας οικισμός στο κέντρο της βόρειας πεδιάδας του νησιού¹⁸.

Από τα δεδομένα των μέχρι τώρα ερευνών προκύπτει ότι ήδη κατά τη μέση νεολιθική εποχή στο χώρο του Αιγαίου δρομολογήθηκαν σημαντικές εξελίξεις, οι οποίες είχαν ως αποτέλεσμα να σημειωθούν με γρήγορους ρυθμούς τοπικές διαφοροποιήσεις οφειλόμενες στην ενεργό συμμετοχή των νησιών στη συγκεκριμένη πολιτισμική εξέλιξη¹⁹. Ο οικισμός των νησιών από φύλα της Θράκης και της Μικράς Ασίας πρέπει να είχε σχεδόν ολοκληρωθεί προς το τέλος της νεολιθικής εποχής και στις αρχές της πρώιμης εποχής του χαλκού (γύρω στο 3000 π.Χ. σε απόλυτους αριθμούς), κατά τις οποίες κατοικούνται πλέον από μόνιμο πληθυσμό²⁰. Οι μετακινήσεις των πληθυσμών έγιναν δυνατές χάρη στην εξέλιξη των μέσων ναυσιπλοΐας και στην προοδευτική κατάκτηση της ασφάλειας των θαλάσσιων ταξιδιών. Από αυτή την εποχή, στις τρεις γεωγραφικές ζώνες του Αιγαίου (νησιωτική, παράκτια και ενδοχώρα) διαμορφώθηκαν τρεις αντίστοιχες πολιτισμικές ζώνες ανάλογες προς τις περιβαλλοντικές ιδιαιτερότητές τους²¹. Κύριο ρόλο στο πολιτισμικό γίνεσθαι της εποχής πρέπει να διαδραμάτισαν τα νησιά του βορειοανατολικού Αιγαίου, όπως αποδεικνύει η οργάνωση της Πολιόχνης στη Λήμνο, η οποία αποτελεί την πρώτη πόλη της Ευρώπης²².

Σε άλλες περιοχές πέραν του Αιγαίου, οι πρώτες πόλεις δημιουργήθηκαν από την αύξηση του πληθυσμού, όπως π.χ. στις κοιλάδες του Νείλου, του Ινδού και της Μεσοποταμίας, στις οποίες αναπτύχθηκαν σε μεγάλο βαθμό η γεωργία και η κτηνοτροφία λόγω των ιδιαίτερως ευνοϊκών συνθηκών²³. Στην κυρίως Ελλάδα, οι εύφορες πεδιάδες και κοιλάδες της Θεσσαλίας κατά κύριο λόγο, αλλά επίσης της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου, εξασφάλιζαν τις ευνοϊκές προϋποθέσεις για τη δημιουργία σημαντικών νεολιθικών κέντρων, κανένα όμως από αυτά δεν εξελίχθηκε με τέτοιο τρόπο ώστε να λάβει τη μορφή πόλης²⁴. Στα νησιά του βόρειου

και κεντρικού Αιγαίου όμως οι έρευνες αποκάλυψαν πολλά κέντρα πρωταστικής μορφής που είχαν δημιουργηθεί παράλληλα ή με μικρή χρονική διαφορά από την Πολιόχνη, όπως η Μύρινα²⁵ και το Κουκονησιό²⁶ στη Λήμνο, το Μικρό Βουνί στη Σαμοθράκη²⁷, η Θερμή της Λέσβου²⁸, το Εμποριό της Χίου²⁹, το Παλαμάρι στη Σκύρο³⁰. Η ίδρυση και η ανάπτυξη των κέντρων αυτών οφείλεται στη θέση που κατέχουν πάνω στην πορεία των αρχαιότατων δρόμων μεταφοράς και εμπορίας του χαλκού, θέση εξαρτημένη από τις δυνατότητες πλοήγησης και ελλιμενισμού των προϊστορικών σκαφών, τα οποία ήταν υποχρεωμένα να ακολουθούν τη φορά των θαλάσσιων ρευμάτων και των ανέμων του Αιγαίου. Οι παραθαλάσσιοι προϊστορικοί οικισμοί των νησιών του βορειοανατολικού Αιγαίου, τα οποία βρίσκονται κοντά στην είσοδο του Ελληνόποντου, είναι προφανές ότι δεν εξυπηρετούσαν μόνο τις ανάγκες των ντόπιων, αλλά φιλοξενούσαν και πλοία ξένων ναυτικών, που περιμεναν τις κατάλληλες συνθήκες για να αναπλεύσουν τα Στενά³¹.

Στη σειρά των σημαντικών προϊστορικών νησιωτικών κέντρων πρέπει πλέον να ενταχθεί και η Ίμβρος, στην οποία κατά την τελευταία πενταετία έχουμε επισημάνει έναν εξαιρετικά μεγάλο αριθμό ανάλογων προϊστορικών εγκαταστάσεων διάσπαρτων σε όλη την έκταση του νησιού, ιδιαίτέρως πυκνών όμως στις παράκτιες περιοχές³². Το γεγονός ότι η διαμόρφωση των παραλίων της Ίμβρου δεν παρουσιάζει την πολυσχιδή διαμόρφωση των ακτών της Λήμνου και επομένως παρέχει λιγότερο ασφαλή αγκυροβόλια, φαίνεται ότι δεν είχε αποφασιστική σημασία για την ανάπτυξη των παραθαλάσσιων οικισμών της πρώιμης εποχής του χαλκού. Με δεδομένο μάλιστα τον εντοπισμό πυκνών αντίστοιχων εγκαταστάσεων στην αλιμενή βορειοανατολική ακτή της Ίμβρου, την πλέον εκτεθειμένη στους βορειοανατολικούς ανέμους που επικρατούν στην περιοχή (εικ. 3), συμπεραίνεται ότι τα θαλάσσια ρεύματα έπαιζαν σημαντικότερο ρόλο από τους ανέμους στη διακίνηση των πλοίων κατά τις πρώιμες εποχές της ναυσιπλοΐας.

Η Ίμβρος, όπως και τα γειτονικά νησιά, είναι βέβαιο ότι δέχτηκε κατά το τέλος της νεολιθικής εποχής ένα κύμα επακόλουθων από τις Θρακικές και μικρασιατικές ακτές. Ο κύριος όγκος των νέων κατοίκων πρέπει να αποβιβάστηκε στην ανατολική πλευρά του νησιού, η οποία βρίσκεται απέναντι από τη Θράκη και δέχεται πρώτη τα ρεύματα που έρχονται από τον Ελληνόποντο.

2. Η ανατολική ακτή της Ίμβρου και η απέναντι Θρακική χερσόνησος.

3. Τμήμα της ΒΑ παραλιακής ζώνης με τις προϊστορικές εγκαταστάσεις.

Μέχρι στιγμής έχουν εντοπιστεί εννέα ενδιαφέρουσες εγκαταστάσεις κατά μήκος της ανατολικής ακτής σε επικαρές θέσεις, πάνω δηλαδή σε ακρωτήρια ή σε χαμηλούς λόφους που γειτνεύουν με μικρούς κόλπους και με τις εκβολές μικρών επίσης ποταμών, ενώ τέσσερις τουλάχιστον ανάλογες εγκαταστάσεις διαπιστώθηκαν σε αντίστοιχες θέσεις της ευλιμενης νότιας ακτής (εικ. 4).

Η ορεινή διαμόρφωση της Ίμβρου είναι η αιτία της διάσπασης του χώρου της σε μικρές γεωγραφικές ενότητες, διάσπαση που έχει ως αποτέλεσμα την κατανομή των καλλιεργησιμων εδαφών σε περιοχές διαφορετικής γεωφυσικής διαμόρφωσης και ποικίλου μεγέθους. Έτσι, υπάρχει η ενιαία μεγάλη προχωσισγενής πεδιάδα στη βόρεια ακτή του νησιού (εικ. 5), η εκτεταμένη πεδινή περιοχή στο νοτιοδυτικό τμήμα που διασπάζεται από χαμηλούς λόφους, το αμμώδες επίπεδο ακρωτήριο του Κέφαλου, καθώς και αρκετές μικρές ζώνες με ομαλή επιφάνεια, κατανεμημένες μεταξύ της ακτογραμμής και των λόφων ή στις κοιλιάδες και στις πλαγιές που δημιουργούνται ανάμεσα στους ορεινούς όγκους²⁵. Ο χώρος των προϊστορικών οικισμών συνδέεται σε όλες σχεδόν τις περιπτώσεις με μικρής ή μεγαλύτερης έκτασης καλλιεργήσιμη και βοσκήσιμη περιοχή, ιδιαίτερως προνομιούχες, όμως, ήταν οι εγκαταστάσεις στο δυτικό τμήμα της νότιας ακτής, επειδή είχαν στη διάθεσή τους τον μεγάλο και εύφορο κάμπο του Σχοινουδίου, ο οποίος ταυτίζεται με το σιτοβολώνω της Ίμβρου (εικ. 6).

Στο εσωτερικό του νησιού οι προϊστορικοί οικισμοί καταλαμβάνουν τα επίπεδα πλατώματα της κορυφής ψηλότερων λόφων, φυσικά οχυρών, ή τα πρανή τους. Εντοπίστηκαν στο κέντρο και τις παρυφές της βόρειας πεδιάδας του νησιού, στις κοιλιάδες που καταλήγουν στην ίδια πεδιάδα και στα πρανή του συνεχόμενου βουνού της Αρασίας, καθώς επίσης και σε λόφους που περιβάλλουν τη νότια πεδιάδα του Σχοινουδίου. Διαπιστώσαμε ότι οι οικισμοί βρίσκονται δίπλα σε άξονες που οδηγούν στις παραλιακές περιοχές και στα λιμάνια, πάντοτε σε θέσεις με εξασφαλισμένη επάρκεια νερού από ποτάμια ή πηγές.

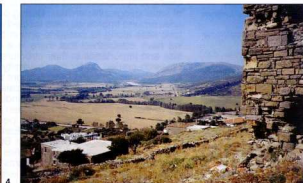
Στις μέχρι τώρα επισκέψεις και περιοδείες μας εντοπίσαμε τριάντα περίπου προϊστορικές θέσεις στα παράλια και στην ενδοχώρα της Ίμβρου, αριθμό εξαιρετικά μεγάλο για την έκταση του νησιού²⁶ αλλά και σε σύγκριση με το σύνολο των αναλογών οικισμών στα μεγαλύτερα νησιά του βόρειου Αιγαίου²⁷. Διαπιστώσαμε ότι με-

ταξύ των εγκαταστάσεων υπάρχει σαφής διαβάθμιση μεγεθών και σπουδαιότητας κατασκευών, γεγονόσ που πιθανώς υποδηλώνει κύριους και δευτερευόντες οικισμούς. Η εξάρτηση των μικρότερων από τους μεγάλους φαίνεται φυσική, όπως και των περιμετρικών από τους κεντρικούς²⁸, οι οποίοι ήταν οργανωμένοι σε περιοχές που επέτρεπαν ευκολότερη ανάπτυξη της γεωργίας και της κτηνοτροφίας και επομένως εγκατάσταση μεγαλύτερου αριθμού κατοίκων. Οι παραλιακοί οικισμοί είναι ευνόητο ότι είχαν το προνόμιο της άμεσης επικοινωνίας με τη θάλασσα και της δυνατότητας ενασχόλησης των κατοίκων με την αλιεία.

Πολλά στοιχεία για τον τρόπο οργάνωσης των οικισμών της πρώιμης εποχής του χαλκού στην Ίμβρο φέρουν στο πα φως οι ανασκαφικές έρευνες που πραγματοποιούνται από το Πανεπιστήμιο της Αγκυρας στο λόφο του Αγίου Φλώρου²⁹. Ο οχυρωμένος οικισμός που αποκαλύπτεται καταλαμβάνει χαμηλό λόφο (το πλατώμα της κορυφής του βρίσκεται σε απόλυτο υψόμετρο 18 μ.) στο κέντρο της βόρειας πεδιάδας της Ίμβρου, σε απόσταση 130 μ. από την κοίτη και 1.500 μ. από τις εκβολές του Ιλισσού, του σπουδαιότερου ποταμού της Ίμβρου, στον κόλπο του Καστρού³⁰. Με τα σημερινά τοπογραφικά δεδομένα ο οικισμός εντάσσεται στην ομάδα των εσωτερικών προϊστορικών εγκαταστάσεων του νησιού, το χρονοειδές όμως σχήμα της πεδιάδας και η δράση του ποταμού είναι βέβαιο ότι ευνόησαν την προχωσισγενή διαμόρφωσή της, επομένως είναι πιθανόν ότι η ακτή απείχε πολύ λιγότερο από το λόφο κατά το τέλος της νεολιθικής εποχής.

Ο λόφος του Αγίου Φλώρου έχει μήκος 130 μ. στην κατεύθυνση Β-Ν, πλάτος 120 μ. και περιβάλλεται από τείχος πλάτους 3 μ. με είσοδο από τη νοτιοδυτική πλευρά, στην οποία σχηματίζεται κεκλιμένος διάδρομος-ράμπα, πλάτους 3 μ., στρωμένος με πλακερές πέτρες. Η κεραμική και τα άλλα ευρήματα (σάτρακα αγγείων όμοιων με αυτά της Τροίας Ι, αγγείο σχήματος ψαριού, λίθινο πελέκεις και αιχμές βελών, γάλκινα εργαλεία και όπλα, πήλινα ειδώλια) αποδεικνύουν, ότι ο χώρος κατοικήθηκε ήδη σε προ-τρωική φάση, από το τέλος της νεολιθικής εποχής. Κατά την πρώιμη εποχή του χαλκού και σε όλη τη διάρκεια της δεύτερης π.Χ. χλιετίας λειτουργήσε εδώ ένα σημαντικό κέντρο, το οποίο γνώρισε ιδιαίτερη ανάπτυξη και αποτελούσε έναν κρίκο στην αλυσίδα των κέντρων πολιτισμού του βό-

4. Συνεχόμενος κόλπος στις νότιες ακτές της Ίμβρου.
5. Η βόρεια πεδιάδα της Ίμβρου όπως φαίνεται από το Καστρο.
6. Μέρος του κάμπου του Σχοινουδίου στο ΝΔ τμήμα της Ίμβρου.

ρειου και κεντρικού Αιγαίου. Πολλά κινητά ευρήματα αποδεικνύουν την άνοση του οικισμού, ενώ πλήνη εικόλα και μαρμαρίνο κυκλαδικό ειδώλιο υποδηλώνουν τις σχέσεις των κατοίκων του με γειωτά κέντρα της επιχίρης (Λήμνο, Λέσβο, Κυκλάδες). Τέλος, η ανεύρεση μυκηναϊκών οστράκων, πιστοποιεί τις επαφές των προϊστορικών κατοίκων της Ίμβρου με τους Μυκηναϊκούς αλλά και τη μεγάλη διάρκεια ζωής του οικισμού στην ίδια θέση.

Σημειώσεις

1. Ο Κόβερσο θεωρούσαν για ή σύγγονο του Ηραίου του Λαυρεώτανου με μυστικές ιεραρχίες ως δίδωμο της φωτιάς και της μεταλλουργίας, καθώς επίσης και ως θεό της γυναικείας, του κρασιού και της θέλασσας (βλ. επιλεκτικά 1. Κορνήλιος (επιμ.), *Ελληνική Μυθολογία*, τόμ. 2, Αθήνα 1986, σ. 302 κ.ε.).
2. Χρ. Ντούμας, «Η προϊστορολογία στη Λήμνο της πρώιμης εποχής του χαλκού», *Αρχαιολογία* 50 (1994), σ. 38.
3. Βλ. επιλεκτικά Αρχαιολογία 50 (Μάρτιος 1994).
4. Προηγμένη η Αρόδος, η Λήμνος και η Θόσος (1 630, 476 και 378 τετρ. χιλ. αναστήματα και 100 κελύφη) η Ξανθοθήκη (178 τετρ. χιλ.), ενώ τη σειρά έχουν η μακροσητική Τένδοσι με έκταση 39 τετρ. χιλ., 5. Η οπίσθια Ίμβρο-Μικράς Άσιας είναι 200 νησιώτικα στην έκταση των Στενωτών του Ελληνιστικού, Ίμβρο-Χερσονήσου 11 μίλια, Ίμβρο-Σαμοθράκης 12 μίλια και Ίμβρο-Λήμνου 10 μίλια. Η σύνδεση της Ίμβρου με τη μακροσητική Πέλαγος, και μάλιστα με την περιοχή της Τένδοσι, γίνεται ασφαλή στις περιουσίες που διατηρήθηκαν τόσο στο οχυρωμένο όρι όσο και σε άλλες ηπείρους. Έτσι, ενώ ο Αισχάδωτος (*Επιτομή* 327) τοποθετεί το επεισόδιο του Φιλότητι με το αιώ στην Τένδοσι, άλλη μαρτυρία (*Σχόλια στον Ομήρου Β 77*) τοποθετεί την Ίμβρο ή τη Λήμνο. Αιγότερο γνωστή είναι η θυσία προς τιμήν της θεάς Χρύσης (επίκληση της Αφροδίτης) που έγινε κατά το ταξίδι προς την Τραία στο ομίλινο νησί, στο οποίο έφθασαν μετά τη Λήμνο και πένθαινα ταυρίζεται με την Ίμβρο.
6. Δ. Παπαγεωργίου, «Ρεύματα και άνοιξη στο βόρειο Αιγαίο», Η Πολύλοχη και η παλαιά επαχή του χαλκού στο Βόρειο Αιγαίο, Αθήνα 1997 (στο ετήρ. Πολύλοχη 1997), σ. 424 κ.ε., εκ. 2α και 4.
7. βλ. 3 281.
8. Ηρόδοτος 5, 26-27. Σπράβιν 5, 2, 5.
9. C. Friedrich, «Imbros», *AM* (1908), σ. 101.
10. Η. και Α. Ανδρέου, «Η Ίμβρος στην αρχαιότητα», *Αρχαιολογία* 41 (1991), σ. 33.
11. Δ. Θεοχάρης, *Νεολιθικός Πολιτισμός, Αθήνα* 1981, σ. 155.
12. J. Cherry, «Pillars and Pillars in the Earliest Colonisation on the Mediterranean Islands», *PPS* 47 (1981), σ. 56.
13. C. Doumas, «L'Égée durant la prima età del Bronzo» στο J. Guillemin - S. Settis (επιμ.), *Storia d'Europa*, Torino 1996, σ. 355 και C. Doumas, «Early Helladic III and the Coming of the Greeks», *CretS* 5 (1989), σ. 52.
14. L. Bernabo Brea, *Poilochni I* 1964 και *Poilochni II* 1976. A. Banveti, «Μύκονο», *Αρχαιολογία* 50 (1994), σ. 10. Doumas, «L'Égée...», σ. 212 και σ. 220.
15. W. Adams, «On the Argument from Ceramics to History», *Current Anthropology* 20:4 (1979), σ. 727-744. V. Childs, *The Dawn of European Civilisation*, London 1957, σ. 142. R. Whitehouse, *The First Cities*, Oxford 1971.
16. Doumas, «L'Égée...», ό.π. υποσημ. 13, 1996, σ. 211-212, σημ. 3.
17. Π. Αιγυρίδης, «Ο οικισμός της Μύκωνος, πρώτες εκτιμήσεις», *Πολύλοχη* 1997, σ. 273 κ.ε. Α. Ντούρα, «Μύκονο Λήμνου», σ. αρχαιότερες φάσεις του προϊστορικού οικισμού», *Πολύλοχη* 1997, σ. 282 κ.ε.
18. Χρ. Μπουλώτης, «Κουκουνητή ένας νέος προϊστορικός οικισμός στον κόλπο των Μυκόνων και το προϊστορικό πρόσωπο της Λήμνου», *Αρχαιολογία* 50 (1994), σ. 19 κ.ε. Ο ίδιος, «Κουκουνητή Λήμνου», *Πολύλοχη* 1997, σ. 280 κ.ε.
19. Δ. Μάτσας, «Μικρό θούμι Σαμοθράκης: Μια προϊστορική κοινότητα σ' ένα νησιωτικό σύστημα του ΒΑ Αιγαίου», *Ανθρωπολογικά* 6, (βόλεος 1981), σ. 79 κ.ε. K. Lehmann, *Samothrace* (αρχαιολ. οθνησ), *Excavations* 1989, σ. 189 κ.ε.
20. W. Lamb, *Excavations at Thessaly in Lesbos*, Cambridge 1936.
21. S. Hood, «Excavations in Chios 1936-1985, Prehistoric Emporio and Agia Gala I-II», *BSA Suppl.* 15-16.
22. Μ. Θεοχάρη - Α. Παπαρά, «Πολυμάρια Σκίρου, η οχυρωμένη πόλη της πρώιμης χυλοκρατίας», *Πολύλοχη* 1997, σ. 344 κ.ε.
23. Δ. Παπαγεωργίου, «Ρεύματα και άνοιξη στο Βόρειο Αιγαίο», ό.π., σ. 435.
24. Ανάπτυξη πυκνότητα θέσεων διαπιστώθηκε και για τις εγκαταστάσεις των ιστορικών χρόνων, οι οποίες ενισχύθηκαν σε όλη την έκταση του νησιού αναφέροντας τη γενική ισχυριση άποψη ότι στην αρχαία Ίμβρο υπήρχαν μόνον ο οικισμός της ομώνυμης πόλης στη βέση του σημερινού οικισμού.
25. Αγωγή της προϊστορικής προέλευσης της Ίμβρου το έδαφος είναι αρκετά εύφορο και, μέχρι τουλάχιστον τον εκτιστήριο του ελληνικού πληθυσμού, που συντελέστηκε κυρίως στη δεκαετία του 1970, είχε αυτοδυναμία επαρκή, αφού παρήγαγε σιτάρι, κριθάρι, όσπρια, λάδι, κρασί, ηλιέλαιο κ.ε., χάρη στη φιλωνία των Ίμβριων που είχαν μεταπολιτευθεί κάθε γωνιά του νησιού σε καταπρόθυμο παραγωγικό περσβόδι, από το οποίο σήμερα ελάχιστα ίχνη διακρίνονται. Εξ-

σοι ανεπιθύμητη ήταν η κτηνοτροφία αιγοπροβάτων στην εκτεταμένη θαλασσοφύτες ημερομένη και ορεινές περιοχές.

26. Ο αριθμός των αρχαιολογικών θέσεων της Ίμβρου, προϊστορικών και ιστορικών χρόνων, πιστοποιεί ότι θα υπήρξε ακόμα περισσότερο εάν υπήρξε η δυνατότητα επίσκεψης σε άλλους σημεία αρχαίων, όπως π.χ. οι σημερινές Ζώνες και τα κρηναί ανακτορίων, τα οποία καταλαμβάνουν εκτεταμένες παράλιες και εσωτερικές περιοχές του νησιού.

27. Στη Λήμνο έως το 1997 είχαν ανιχνευτεί 15 αντίστοιχες θέσεις (Καπόδωρος Εδέσσης, Πολύλοχη, Λήμνο εν αναβολή). Ένα κέντρο της πρώιμης εποχής του χαλκού στο βόρειο Αιγαίο, Θεσσαλονίκη 1997, σελ. 3).

28. Αντίστοιχη μακρονησι παραουράση και οι οικισμοί των νεότερων χρόνων της Ίμβρου, στους οποίους μπορούμε να διακρίνουμε δύο επίσης κατηγορίες, τους αστικούς, δηλαδή τα χωριά, και τους αγροτικούς, τα οποία δηλαδή των αγροτικών κατοίκων. Οι δεύτεροι, ορειμαίνοι σήμερα, ήταν διασκοπισμένοι σε όλες τις περιοχές του νησιού και συχνά ομαδοζώνον χωριά με τα νησιώ και τα εδαφολογία τους, ομοιοκόμο όμως αποτελούσαν εποχικά παραρτήματα των κυρίως οικισμών στα οποία μετακινούν το καλοκαίρι (ή και από την άνοιξη έως το φθινόπωρο) οι αγροτικές οικογένειες.

29. βλ. υποσημ. 9 και επίσης: Η. Ηυμύλιας, Γορκαία, Υπερβασιση Ηυμύλι 1996. Υ.Ι. Κιτάρας Κιτάρι, ΧΑΚ Κασ. Σουνακίτ Τορλίανι 1. Αθήνα 1998, σπ. 357-378, και Η. Ηυμύλιας - Ν. Σενίσις, 1991 Γορκαία-Υπερβασιση Ηυμύλι Κιτάρι, ΧΑΚ Κασ. Σουνακίτ Τορλίανι 1. Γκιλ, Τανύσις 1998, σπ. 311-324. Ο συλλογισμός το ανά γεωργό όριό είχε εντοπία τον αρχαίο οικισμό το καλοκαίρι του 1961 ως φοιτητής, όταν επισκεψάθητε το Κρηναίον του Αγίου Φιλάρου κατόπιν τελεωτικής θεώρησης στο στη γεννήσιον Η. Τον Αιγυρίδης του 1990, ο οποίος ένωσε την Ίμβρο, ύστερα από 29 χρόνια αναγκαστικά εκστρατείας, περιηγηθήκαμε το χώρο του Αγίου Φιλάρου, στο επηρεασμένο τις αρχαίες διαπιστώσεις (Ανδρέου, ό.π. υποσημ. 10, σ. 39).

30. Ο κώδικος του σημερινού Κόδωρου χρησιμοποιήθηκε ως κύριο Λήμνο του νησιού από την εποχή της εγκατάστασης των Αθηνών στις αρχές δεκά πέντε αιώνα χρονα. Αιτιολογία μακροχρόνια χρήση ως προέλευσης της Ίμβρου είχε ο οικισμός στο Αόρειο ανατολικό του κρηναίου.

Imbros in the Early Bronze Age

Ellas Andreou - Ioanna Andreou

Imbros, the fourth largest island in the Thracian peninsula and has a strategic position in the region. Its close proximity to Asia Minor and Thrace, and to the islands Samothrace and Lemnos have made it an important navigational junction in the North Aegean. The references of Imbros in the Homeric epic underlines its relevant significance in early antiquity, while it appears to participate in the historical happening of the Hellenic area, from the early fifth century AD. Until the present information concerning the island come from the Homeric references and the explicit testimony of ancient sources, according which the pro-Hellenic tribe of Pelasgians had settled there.

In 1990 the first prehistoric sites and a settlement in the centre of the north valley of the island were located. The results of the research carried out so far lead to the conclusion that many centres of probable form existed in the islands of the East and North Aegean, which were created at the same time or approximately so as Poilochni on Lemnos. The foundation and development of these centres is owed to their location on the route of transporting and trading copper. In the last five years we have located an exceptionally big number of relevant prehistoric settlements, scattered along this route.

It is certain that Imbros, like the neighbouring islands, during the late Neolithic period received a wave of emigrants from the Thracian and Minor Asia coasts. Owing to its mountainous landscape, the island consists of small geographic entities. During our visits and itineraries around Imbros we have located about thirty prehistoric sites along its coastline and in the hinterland and we have established that there is a clear gradation in size and importance in their structures. The excavation research carried by the University of Ankara on the hill of Haghios Philoros have brought to light a wealth of information regarding the organization of settlements during the Early Bronze Age. The finds discovered so far prove that the area had already been inhabited in a pre-Trojan phase, in the late Neolithic period. An important centre functioned here during the Early Bronze Age and throughout the second millennium BC. Finally, the discovery of Mycenaean sherds verifies the contacts and relations of the prehistoric inhabitants of Imbros with the Mycenaean world, the long existence of an alive settlement in the same location.